

O VOJAŠKOPOLITIČNIH VIDIKIH OSAMOSVOJITVE SLOVENIJE

Anton BEBLER

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, SI-1000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 5

e-mail: anton.bebler@uni-lj.si

IZVLEČEK

Razvoj Slovencev iz sorazmerno majhne etnične skupine v večnacionalnem avstro-ogrskem imperiju v del "troedinega" jugoslovanskega naroda v času Kraljevine Jugoslavije, nato v enega od konstitutivnih narodov v jugoslovanski federaciji in končno v nacijo s svojo mednarodno priznano državo je trajal najmanj poldrugo stoletje. V tem zgodovinskem okviru pomeni odhod zadnjih enot in poveljstev JLA iz koprskega pristanišča 25. oktobra 1991 le eno od epizod v dolgi preobrazbi. Ta dogodek pa je simbolno zaznamoval zelo pomemben kakovosni premik – uveljavitev suverenosti Republike Slovenije na njenem državnem ozemlju.

Ključne besede: Slovenci, 1918-1991, osamosvojitve Slovenije, razpad Jugoslavije, oborožena sila, Teritorialna obramba, JLA

SUGLI ASPETTI POLITICO-MILITARI CONCERNENTI L'INDIPENDENZA DELLA SLOVENIA

SINTESI

Lo sviluppo del popolo sloveno è durato almeno un secolo e mezzo: dal gruppo etnico proporzionalmente piccolo, facente parte dell'impero austro-ungarico plurinazionale, si è passati al periodo del Regno della Jugoslavia, che riuniva il popolo sloveno, croato e serbo, per poi costituire un popolo membro della federazione jugoslava e finalmente una nazione con un proprio Stato internazionalmente riconosciuto. In questa cornice storica la partenza degli ultime reparti e del comando dell'APJ dal porto di Capodistria, il 25 ottobre 1991, significa solo un episodio di un lungo processo. Questo avvenimento ha simbolicamente segnato una manovra importantissima, di qualità – attuare la sovranità della Repubblica di Slovenia sul suo territorio statale.

Parole chiave: Sloveni, 1918-1991, indipendenza della Slovenia, sfaldamento della Jugoslavia, forze armate, Difesa Territoriale, Armata Popolare Jugoslava

Razvoj Slovencev iz sorazmerno majhne etnične skupine v večnacionalnem avstro-ogrskem cesarstvu v nacijo s svojo mednarodno priznano državo je trajal najmanj poldrugo stoletje. Dve najpomembnejši vmesni stopnji sta bili uradno razglašeni del "troedinega" slovanskega naroda Srbov, Hrvatov in Slovencev v času Kraljevine SHS in Jugoslavije, nato pa status enega od petih konstitutivnih narodov v jugoslovanski federaciji po drugi svetovni vojni. Krepitev lastnosti naroda in nacije je več desetletij potekala postopno, z majhnimi koraki. Te dosežke so, ob podpori širše slovenske javnosti, izbojevali predvsem slovenski razumniki v političnih bojih s centralistično naravnanim avstrijskim in pozneje z jugoslovanskim uradništvom. Evolutivni tok nacionalne emancipacije so nekajkrat pretrgali in celo obrnili dramatični mednarodni in notranji dogodki, ki so vnašali radikalne premike in obrate v položaju Slovencev. Nekateri od teh premikov so imeli za Slovence in njihov status emancipativni, celo revolucionarni, nekateri pa izrazito retrogradni značaj. Slednji so prinašali kratenje nekaterih že pridobljenih narodnostnih pravic vse do popolnega zanikanja kolektivnih pravic Slovencev na celotnem prostoru oziroma v njegovih delih in grobega izvajanja politike genocida.

Narodnostna emancipacija je vključevala tudi bolj ali manj vidno obrambnovojaško sestavino. Tako je že programski dokument Matije Majarja "Kaj Slovenci terjamo?" iz l. 1848 med drugim vseboval zahtevo po ustanovitvi – namesto stalne avstrijske vojske – Narodne straže (Nationalgarde), ki bi omogočila vojaško urjenje moških v njihovem domačem okolju. To bi bila teritorialno organizirana oborožena sila, ki bi jo mobilizirali le v primeru vojne. Na slovenskem etničnem ozemlju bi taka ureditev verjetno prinesla poveljevanje na taktični ravni v slovenščini (Prunk, 1987, 154).

Še zlasti v obdobjih korenitih sprememb v položaju Slovencev je igrala oborožena sila izrazito in včasih tudi odločilno vlogo. To je še posebno veljalo: za obdobje dokončnega razpada dvojne monarhije med prvo svetovno vojno; kratko obdobje Države SHS in Narodne vlade v Ljubljani, italijanske vojaške zasedbe Primorske in dela Notranjske ter med boji za severno mejo v l. 1918-1919; za čas vojaškega poraza in razkosa Kraljevine Jugoslavije v aprilu 1941, okupacije in delitve slovenskega etničnega ozemlja med tremi agresorskimi državami; za skoraj štiriletno obdobje narodnoosvobodilnega boja 1941-1945, osvoboditve in priključitve Primorske; za obdobje vojaških groženj in blokade vzhodnega bloka v l. 1949-1954; za čas napada sil Varšavskega sporazuma na Češkoslovaško v avgustu l. 1968; za obdobje razpada SFRJ po l. 1988, oboroženih spopadov in vojn na ozemlju SFRJ ali nekdanje SFRJ v l. 1990-1995.

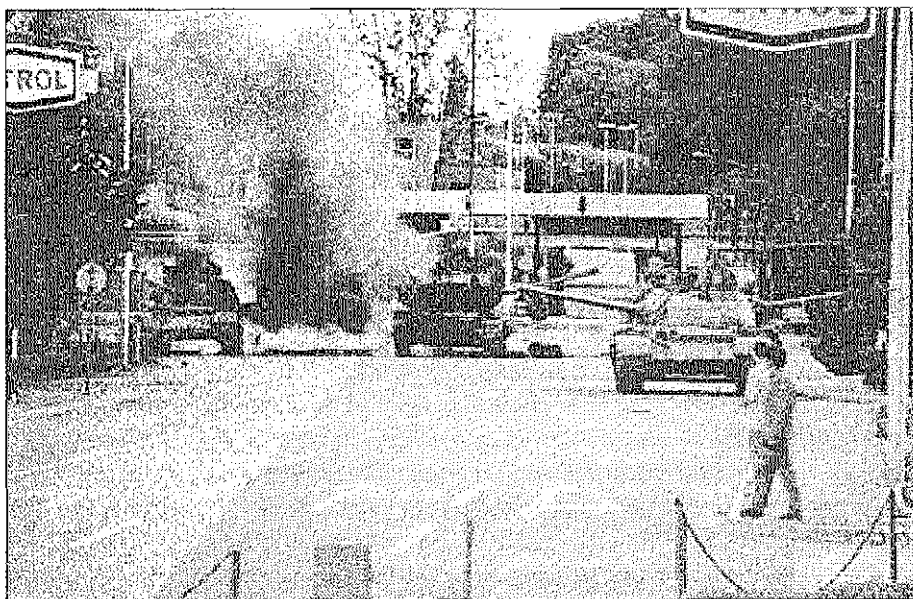
Vzporedno s postopno kulturno in politično emancipacijo je potekala krepitev prvin, ki so v obdobjih ali trenutkih zgodovinskih preizkušenj ali priložnosti omogočile vojaško samoorganiziranje in delovanje Slovencev. Za prve oborožene skupine s slovenskim narodnostnim značajem lahko štejemo straže v nekaterih mestih dežele

Kranjske med revolucionarnim vrenjem in nemiri v letih 1848-1849. Po porazu revolucije so se skromne možnosti za postopni razvoj nekaterih prvin emancipacije pojavile po l. 1868 v okviru oboroženih sil dvojne monarhije. Po zaslugi sistema teritorialnega novačenja v enote drugega in tretjega ešalona avstrijske vojske (skupna vojska, domobranstvo in črna vojska) je postala mogoča uporaba slovenščine na taktični ravni kot drugega "polkovnega" jezika v pretežno slovenskih regimentih. V vrstah avstrijskih oboroženih sil se je izurilo več tisoč vojščakov slovenskega rodu, pa čeprav je bil njihov delež med avstrijskimi oficirji zelo nizek. Visoki generalski čin podmaršala (generalpolkovnika) v avstrijski vojski pa so vendarle dosegli Janez in Blaž Žemva (Schemua), Josip Novak, Joža Tomše, Gustav Globočnik, Janez Lavrič ter Alfred Valenčič (Kranjc, 2000, 267-274). Vse kaže, da je bilo sorazmerno največ višjih častnikov slovenskega rodu v avstro-ogrski mornarici – okrog sto v slabih sto letih, od teh naj bi 27 dobilo admiralske epolete in meče. Predvsem zaradi pobud narodnostno ozavešenih oficirjev se je v drugi polovici devetnajstega stoletja začel razvijati tudi slovenski vojaški besednjak – pogoj za narodnostno emancipacijo na tem področju. V tem pogledu je bilo zelo pomembno pionirsko delo majorja Andreja Komeča, pl. Sočebrana, avtorja Poljne službe (1872), prve vojaške strokovne knjige v slovenščini, ter prvega slovensko-nemškega in nemško-slovenskega vojaškega slovarja (Korošec, 1998, 6-8).

Predhodno vojaško izobraževanje in urjenje v avstrijski vojski sta omogočila nastop in bojno delovanje izključno ali pretežno slovenskih polkov, čet, straž in drugih formacij v dramatičnih tednih razpada monarhije v oktobru–novembru 1918. V novembru in decembru 1918 so bile vojaške enote, imenovane jugoslovanske, toda s slovenskim poveljevalnim jezikom, vključene v Drugo vojaško okrožje Države SHS s svojim generalštabom v Ljubljani. To je bilo pod splošnim poveljstvom hrvaškega podmaršala Nikole pl. Ištvanovića in načelnika štaba polkovnika Milana Ulmanskega, dejansko pa pod nadzorom civilnega poverjenika za narodno obrambo vlade v Ljubljani dr. Lovra Pogačnika. Med častniki slovenskih enot je bil nedvomno sorazmerno najuspešnejši nekdanji avstrijski major Rudolf Maister, ki je prevzel vojaško poveljstvo v Mariboru na Spodnjem Štajerskem. Maister je postal prvi slovenski general in ob upokojitvi divizijski general kraljeve vojske SHS. Skupno število pripadnikov slovenskih enot vojske Države SHS oziroma Kraljevine SHS okrog 1. decembra 1918 ocenjujejo na okrog dvanajst tisoč vojakov, v veliki večini v pehotnih enotah. Poleg teh so imele slovenske čete topništvo, transportno, inženirsko, zaledno in sanitetno službo ter vojaška sodišča.

Po ustanovitvi Kraljevine SHS, že v januarju 1919, so začeli odpravljati teritorialno novačenje, slovenske enote in uporabo slovenskega poveljevalnega jezika. Tako je poleti l. 1919 87. celjski polk zamenjal 46. pehotni polk, namesto mariborskega polka je nastal 45. pehotni polk in namesto slovenskega planinskega (kranjskega) polka 47. pehotni polk s pretežno neslovensko sestavo (Švajncer, 1990, 195-196,

203–204) itn. In vendarle so v okviru jugoslovanske kraljeve vojske v približno dveh desetletjih njenega obstoja ohranjali nekatere slovenske vojaške tradicije (skupaj s tradicijami nekoč pretežno slovenskih polkov), izobrazili in izurili več sto profesionalnih oficirjev in podoficirjev ter več tisoč rezervnih oficirjev in podoficirjev slovenske narodnosti. Njihov statusni položaj v stari jugoslovanski vojski je bil boljši kot v nekdanji avstro-ogrski vojski. Sorazmerno največ slovenskih oficirjev je bilo v sestavi jugoslovanske kraljeve mornarice in zrakoplovstva (Bjelajac, 1999, 40-43). Približno dva ducata Slovencev je dobilo generalske in admiralske epolette. Na najvišje položaje v jugoslovanski kraljevi vojski so se povzpeli prvi poveljnik mornarice SHS kontraadmiral Metod Koch, divizijska generala Rudolf Maister in Leon Rupnik, pehotni, topniški in sanitetni brigadni generali Rudolf Kobal, Anton Lokar, Franc Pogačar, Linus Dekaneva, Anton Hočevar, Ferdinand Janež in dr. (Kranjc, 2000). Vojaški učitelj prestolonaslednika Petra Karadjordjevića je bil generalštabni polkovnik Vekoslav Kolb, po vojni generalpodpolkovnik JLA.

Rožna Dolina, 28. junija 1991, ob 19. uri: po nenadni in učinkoviti akciji diverzantske skupine Teritorialne obrambe sta bila dva tanka JLA samo še kup razžarjenega železja (Foto: Marjan Pavzin, arhiv Primorskih novic)
Rožna Dolina border crossing, 28th June 1991, at 7 p.m.: after an unexpected and efficient diversion carried out by the diversion unit of the Territorial Defence two YNA tanks were nothing but heaps of glowing metal (Photo: Marjan Pavzin, Primorske novice archives)

Del oficirskih in podoficirskih kadrov, ki se je l. 1941 izognil vojnemu ujetništvu, se je po vojaškem porazu in razbitju Kraljevine Jugoslavije pridružil narodnoosvobodilnemu gibanju v Sloveniji in v drugih jugoslovanskih pokrajinah. Nekateri aktivni ter številni rezervni oficirji in podoficirji poražene jugoslovanske vojske so vstopili v slovensko partizansko vojsko, delovali v njenih poveljstvih (in tudi pri Vrhovnem štabu NOV in PO Jugoslavije), pomagali ustvariti specializirane vojaške službe, oficirske šole in tečaje, vojaške pravosodne organe, vojaško saniteto itn. Bivši rezervni podoficir je bil, recimo, najbolj slavni poveljnik Glavnega štaba NOV in PO Slovenije Franc Rozman – Stane, posmrtno jugoslovanski generalmajor; bivši rezervni ali aktivni oficirji kraljeve vojske so bili kasnejši jugoslovanski generali Lado Ambrožič, Jaka Avšič, Franc Poglajen, Milan Lah idr. Tedaj se je v vrstah partizanske vojske nanovo izoblikovala praksa uporabe slovenščine kot vojaškega jezika. Glavni štab slovenskih partizanov je deloval večji del vojne avtonomno, uradno pa je bil podrejen Vrhovnemu štabu Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Ta avtonomni razvoj je med jesenjo 1943. in pomladjo 1945. dosegel neprimerno višjo raven kot v l. 1918-1919. Na svojem vrhuncu pozimi 1944-1945 je štela slovenska partizanska vojska v svoji bojni sestavi okrog 27.000 borcev in starešin in še dodatnih približno deset tisoč oseb v pomožnih sestavih. Organizirana je bila v dveh korpusih in eni operativni coni. Njen največji del je tvorila pehota. Poleg nje so bile tudi topniške in oklepne enote, inženirski oddelki, zaledna in tehnična služba, vojaška saniteta, vojaško sodstvo, sistem vojaških šol in tečajev itd. (Klanjšček, 1976, 1011).

Ta emancipativni vzpon je bil znova pretrgan. 1. marca 1945 so Narodnoosvobodilno vojsko in Partizanske odrede Jugoslavije preimenovali v Jugoslovansko armado, Vrhovni štab NOV in POJ v Generalštab JA, nacionalne glavne štabe, kjer so še obstajali, v Glavne štabe JA, vse enote nacionalnih NOV in PO pa v enote JA. S tem so pravno prenehale obstajati nacionalne narodnoosvobodilne vojske. V maju 1945 je bila NOV in PO Slovenije dejansko ukinjena. Razformirani so bili Glavni štab in večina enot, manjši del 14. in 31. divizije pa so vključili v 3. in 4. armado JA. Tedaj so spet uvedli eksteritorialno novačenje in v enotah jugoslovanske vojske v Sloveniji odpravili uporabo slovenščine kot poveljevalnega jezika. Navzlic tem ukrepom je v povojnih letih v Sloveniji nastala precej obsežna vojaškozgodovinska in borčevska spominska literatura v slovenščini, ki je obravnavala tudi strokovna vprašanja vojaške strategije, operatike, taktike, logistike, sanitete itn. Več tisoč Slovencev si je pridobilo znanje in spretnosti profesionalnih oficirjev JLA, več kot sto jih je napredovalo v generalske in admiralske čine. Odstotek Slovencev med aktivnimi častniki JLA se je po l. 1945-1950 nenehno zmanjševal in je l. 1985 z nekdanjih 8-9 odstotkov padel na vsega 2,64 odstotka. Tako kot v predvojni Jugoslaviji so bili Slovenci sorazmerno najbolje zastopani v častniških zborih jugoslovanske mornarice in letalstva (Bebler, 1999, 133; Bjelajac, 1999, 49-53). Slovenci so v večnacionalni JA/JLA dosegli dosti višje in bolj odgovorne vojaške položaje kot v Kraljevini Jugoslaviji --

načelnika Generalštaba JLA (generalpolkovnik Stane Potočar), namestnika zveznega sekretarja za ljudsko obrambo (admiral Stanislav Brovet), državnega podsekretarja (generalpolkovnik Ivan Dolničar), pomočnika zveznega sekretarja (generalpolkovnik Avgust Vrtač), poveljnikov jugoslovanskega letalstva in mornarice (generalpolkovnik Zdenko Ulepič in admiral Josip Černi), poveljnikov vojaških območij, korpusov in divizij, načelnikov posameznih služb, akademij in vojaških šol JLA itn.

Pomemben kakovostni premik, ki je močno prispeval h kasnejši vojaški osamosvojitvi, je bil dosežen jeseni 1968. Pod vplivom zasedbe Češkoslovaške avgusta 1968 se je jugoslovansko državno-partijsko vodstvo odločilo za odpravo vojaškega monopola JLA in za ustanovitev drugega, decentraliziranega dela oboroženih sil SFRJ. Ta množični, a v primerjavi z JLA izrazito lažje in šibkeje oboroženi del so poimenovali "Teritorialna obramba".¹ Najpomembnejši pobudnik te delne vrnitve k dediščini NOB naj bi bil Edvard Kardelj, ki pa ni predvidel nekaterih dolgoročnih posledic preureditve. Marsikdo v jugoslovanskem vojaškem vrhu si je pozneje prizadeval, da odpravi teritorialne obrambe republik in pokrajin ali jih prelevi v navadno rezervo JLA. Dejstvo, da se je Teritorialna obramba Slovenije več kot dve desetletji načrtno pripravljala tudi za samostojno delovanje v primeru vojne, je odigralo pomembno vlogo v poznejših osamosvojitvenih prizadevanjih Slovenije. Stalna sestava njene Teritorialne obrambe, skupaj z rezervnimi častniki, podčastniki in navadnimi vojaki, s slovensko policijo, slovenskimi civilnimi obramboslovci ter bivšimi profesionalnimi častniki JLA so tvorile jedro oboroženih sil samostojne Slovenije.

Neposredni organizatorji TO so bile republike in pokrajine. Glavni štab za splošni ljudski odpor Slovenije, pozneje preimenovan v Republiški štab teritorialne obrambe (RŠTO), je bil ustanovljen 20. novembra 1968. V njem so poveljevali generali Bojan Polak, Rudolf Hribernik, Branko Jerkič, Miha Petrič, Radislav Klanjšček, Milovan Zorc (kot načelnik štaba), Edvard Pavčič, Ivan Hočevar in Janez Slapar. Po kartotekah je bilo v Teritorialno obrambo Slovenije vključenih do 110.000 rezervistov obveznikov, v njenih štabih in jedrih večjih enot pa je bilo zaposlenih okrog 450 pripadnikov stalne sestave. Med njimi so bili pretežno rezervni častniki in podčastniki ter nekaj deset aktivnih oficirjev, slednji predvsem v RŠTO. Po zaslugi ustanovitve Teritorialne obrambe je delno oživel dediščina slovenske partizanske vojske. Razvoj in uveljavitev nove obrambne doktrine vojne, graditev sistema "splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite" kakor tudi sprejetje nove zvezne ustave l. 1974 so omogočili krepitev avtonomije Slovenije tudi na vojaškem in varnostnem področju. To je veljalo za vse segmente obrambnega in varnostnega sistema, razen za stalno zvezno armado (JLA), tj. za Teritorialno obrambo, milico (policijo), narodno zaščito, civilno zaščito, sistem republiških rezerv ter delno tudi za državno varnost.

Tako so bili v obdobju 1968-1970 vnovič, prvič po l. 1945, ustanovljeni povelj-

1 To poimenovanje je v svojem odmevnem članku "Teritorialni rat" (Kveder, 1953) prvi v FLRI/SFRJ uporabil generalpodpolkovnik Dušan Kveder. Glej slovenski prevod članka v Behler (1975, 132-155).

stva, enote in službe TO s slovenskim poveljevalnim jezikom, začeli so delovati tečaji v slovenščini za pripadnike slovenske TO, razvila se je slovenska vojaška publicistika, skupaj z mesečnikom Naša obramba itn. Zahteve po sorazmerni zastopanosti jugoslovanskih narodov v JLA so v Ljubljani pripeljale do ustanovitve vojaške gimnazije Franca Rozmana – Staneta s slovenskim učnim jezikom. Leta 1975 je bila v skladu s tako imenovanim medrepubliškim dogovorom med republikami in JLA na Univerzi v Ljubljani ustanovljena katedra za obramboslovje. Z njenim delovanjem je bil slovenskim fantom in tudi dekletom omogočen visokošolski študij obramboslovja in vojaških veščin v sami Sloveniji. Okrog katedre se je razvilo središče obrambno-pedagoške in obrambnoraziskovalne dejavnosti na univerzitetni ravni, kar je dodatno spodbudilo izpopolnjevanje slovenskega vojaškega in obramboslovnega izrazoslovja. Do prelomnih let 1990-1991 je na katedri diplomiralo več kot sto obramboslovcev.

Ta oborožena sila se je oblikovala postopno, vzporedno s političnim osamosvajanjem Republike Slovenije. Pomembni mejniki v tem procesu so bili: sprejetje ustavnih amandmajev l. 1988; približno sedemdesetodstotna razorožitev Teritorialne obrambe Slovenije v maju 1990; oblikovanje večstrankarske Demosove vlade v maju 1990; boj z jugoslovanskim vojaškim vrhom za nadzor nad Teritorialno obrambo; ustanovitev "Manevrske strukture Narodne zaščite" in njenega podtalnega poveljstva poleti 1990; od konca septembra 1990 prevzem nadzora nad Teritorialno obrambo, evidenc vojaških obveznikov in mobilizacijskih opravil; ustavitev služenja vojaškega roka zunaj Slovenije in uvedba samostojnega vojaškega usposabljanja; oboroženi spopadi in uspeh slovenske policije in Teritorialne obrambe po posegu JLA v juniju-juliju 1991.

V obdobju razkrivanja realsocialističnega sistema v SFRJ in vzporednega krhanja zvezne države se je občutno spreminjal pomen vojaškega dejavnika. Ta dva procesa sta močno vplivala na razmerja med civilnimi političnimi institucijami in vrhom profesionalnega vojaštva. Že pred zaostritvijo politične krize se je jugoslovanski sistem občutno razlikoval od sistemov strogega civilnega nadzora nad vojsko v ZSSR in večini tedanjih "socialističnih držav". Iz njegovega izvajanja sta bila že v petdesetih letih izločena profesionalni aparat CK Zveze komunistov Jugoslavije in civilna služba državne varnosti. Po smrti predsednika SFRJ maršala Josipa Broza – Tita v maju 1980 pa je odpadel zdaleč najmočnejši vzvod v jugoslovanskem sistemu civilnega političnega nadzora nad JLA in njenim profesionalnim vrhom – osebnost vrhovnega poveljnika. Instrumenti, ki naj bi rabili integraciji vojske v politični sistem SFRJ in v sistem "splošne ljudske obrambe", pa so postali svoje nasprotje – orodja v rokah jugoslovanskega vojaškega vrha za nadzor nad civilno družbo in institucijami političnega sistema. Med temi so bili: vojaškopolitični in varnostni organi, ki so delovali tudi zunaj JLA; po tradiciji visoki general JLA na položaju zveznega sekretarja za ljudsko obrambo, v kriznih obdobjih pa tudi na položaju zveznega notranjega ministra; predstavniki in delegati JLA v civilnih predstaviških organih in v družbenopoli-

tičnih organizacijah (ZKJ, SZDL); posebna in avtonomna organizacija ZKJ v JLA; zelo obsežni jugoslovanski vojaškoindustrijski kompleks itn.

Še zlasti po imenovanju admirala Branka Mamule za zveznega sekretarja za ljudsko obrambo se je vrh JLA pospešeno izmikati civilnemu političnemu nadzoru predsedstva SFRJ. Ob vse ostrejših prepirih med skupinami civilnih politikov in za pročeljem režimskih ritualov je vrh JLA vse bolj krepil svoj položaj arbitra in vrhovnega varuha realsocialističnega sistema ter tudi same SFRJ. Vojaški vrh se je tudi organizacijsko pripravljajl na uvedbo izrednih razmer, v primeru krize pa na prevzem oblasti v državi. Od l. 1981 se je jugoslovanski vojaški dejavnik torej pojavil v obliki le delno prikrite grožnje sistemu civilnega nadzora nad vojsko kot pomembnega dela ustavne ureditve v SFRJ. Ta proces je z imenovanjem letalskega generala Ivana Hočevarja na položaj poveljnika Teritorialne obrambe Slovenije začel posledično zaostroovati razmerje med slovenskim političnim vrhom in Republiškim štabom Teritorialne obrambe. Šele po njegovi odstranitvi iz Republiškega štaba Slovenije je bil znova vzpostavljen čvrst nadzor civilnih republiških organov nad Teritorialno obrambo.

V obdobju osamosvajanja Slovenije je tvoril tudi slovenski vojaški dejavnik tehtno oziroma kritično razsežnost tega procesa. Če pa zadnje obdobje primerjamo s časom Narodne vlade v Ljubljani l. 1918 in še bolj z obdobjem narodnoosvobodilnega boja, lahko ugotovimo, da je bila politična teža slovenskega vojaškega dejavnika v l. 1990-1991 bistveno manjša. Čeprav sestava poveljniškega kadra ni bila ravno politično reprezentativna, je Teritorialna obramba Slovenije kot institucija delovala strankarsko nevtralnno in zadržano. Na splošno je rabila v oporo širokemu družbenemu gibanju v prid osamosvajanja Slovenije, po možnosti mirno, sporazumno in demokratično. Tudi zaradi te razlike v primerjavi z l. 1941-1945 Teritorialna obramba Slovenije ni odigrala nobene otipljive politične vloge pri graditvi institucij osamosvojene slovenske države.

V nasprotju z držo Teritorialne obrambe Slovenije je jugoslovanski vojaški vrh nastopal izrazito politično in ideološko. Prek svojih javnih izjav in govorov obrambnega ministra, prek udarnih člankov v vojaških glasilih (Narodna armija, Vojno delo itn.) je vneto zagovarjal ohranitev temeljev socialističnega sistema in močnih prvin jugoslovanskega centralizma, nasprotoval je uvedbi teknovalnega večstrankarskega sistema v Jugoslaviji, konfederalizaciji zvezne države itn. Tako se je vojaški dejavnik profiliral v enega glavnih nosilcev uradne ideologije vladajočega režima. S to svojo držo je profesionalno jedro JLA objektivno pospešilo razkroj SFRJ navzlic svojemu subjektivnemu zavzemanju za njeno ohranitev, tudi z orožjem, če bi bilo treba.

Politična stališča vrha JLA in njegovo vedenje so močno prispevali k zaostrovanju trenj med slovenskim političnim vodstvom ter konservativnim političnim blokom v državnih in partijskih organih na zvezni ravni. Kot močen politični zaveznik centralistično in konservativno naravnanih civilnih partitokratov (med temi so največjo

težo imeli srbski komunisti s S. Miloševićem na čelu) se je jugoslovanski vojaški vrh aktivno upiral tako liberalnodemokratskim reformam v SFRJ in tudi nacionalno-emancipativnim težnjam v Sloveniji (in na Hrvaškem). Navzlic popuščanju napetosti med dvema vojaškopoličnima blokoma na svetovni ravni je vrh armade vztrajal pri oceni o še vedno visoki zunanji ogroženosti SFRJ in na potrebi po krepitvi jugoslovanskega vojaškoindustrijskega kompleksa (projekt jugoslovanskega nadzvočnega letala).

Na teh podlagah smo bili v l. 1987-1989 priča zaostrovanju v razmerju med vrhom JLA in slovenskim republiškim vodstvom. Še bolj izraziti konflikti so se razvili v razmerju med JLA kot institucijo ter oporečniškimi opozicijskimi skupinami in nekaterimi glasili v Sloveniji. Kritika "jugovojske" (ki jo je vojaški vrh označil za napade na JLA, na zvezno državo in socialistično ureditev) je v Sloveniji postala strelvod za ostro kritiko oziroma zavračanje realsocializma, centralizma in asimilantstva v zadevah kulture in jezika. Okorna, napihnjena in avtoritarna drža vodstva JLA je v letih 1997-1999 delovala kot pravi družbeni in politični anahronizem ter kot katalizator nacionalnoemancipacijskega gibanja v Sloveniji. Razkoraki v trikotniku slovenski politični vrh-JLA-slovenska civilna družba so povzročali občasne napetosti tudi med vodstvom ZKS in tedanjo slovensko politično opozicijo.

Varnostna služba in politični organi JLA so najmanj od l. 1989 dobro vedeli za nezakonito vojaško organiziranje in priprave v vrstah hrvaških in bosanskih Srbov za oboroženi odcepitvi ob verjetnem prihodu nesrbskih nacionalističnih strank na oblast v teh dveh republikah. Varnostna služba JLA je imela svoje agente tudi v vrstah nastajajočih srbskih paravojaških formacij pod vodstvom Željka Ražnjatovića – Arkan, Vojslava Šešlja idr., jih je v svoje namene uporabljala in verjetno tudi omogočila njihovo oboroževanje in urjenje. Vidni upokojeni generali JLA in posamezni aktivni visoki častniki-poveljniki JLA srbske narodnosti so aktivno sodelovali v oboroževanju srbskih vstajnikov na območju nekdanje Vojne krajine na Hrvaškem ter nastajajoče srbske paradržave v Bosni in Hercegovini. Tako je jugoslovanski vojaški dejavnik odigral aktivno vlogo pri spodbujanju mednacionalnih oboroženih spopadov in posledično razbitju SFRJ. Razkroj SFRJ pa je pospešil in dejansko omogočil osamosvojitve Slovenije.

Svojo grožnjo slovenskemu "separatizmu" in "meščanskemu liberalizmu" je armadni vrh delno izpeljal v maju 1990 z odvzemom dostopa do približno sedemdesetih odstotkov orožja slovenske Teritorialne obrambe. Zelo resna nevarnost vojaškega udara in uvedbe delno prikrite vojaške diktature prek nove komunistične stranke "Zveze komunistov – Gibanja za Jugoslavijo" pa se ni nikoli udejanjila. Sredi maja 1991 je jugoslovanski vojaški dejavnik odkrito in javno zagrozil z orožjem slovenski Teritorialni obrambi, republiškemu vodstvu in večini Slovencev, ki so podpirali samostojnost Republike Slovenije. Dogodki v Pekrah so tako postali uvod v najbolj dramatično poglavje slovenske osamosvojitve, ki je neposredno sledilo slovesni raz-

glasitvi samostojnosti 25. junija 1991. Dejanski namen oboroženega posega JLA in drugih zveznih organov na našem ozemlju pa je bila zadušitev samostojnosti Republike Slovenije s posrednimi političnimi psihološkimi in gospodarskimi učinki. Jugoslovanski vojaški vrh je po vsem sodeč pričakoval paniko in množično bežanje Slovencev čez mejo po prvih premikih tankov in oklepnih vozil JLA. V tem pričakovanju se je grdo uštel.

Svoje samostojnosti Republika Slovenija v temelju ni dosegla z oboroženim bojem, temveč pretežno z nenasilnimi pravnimi, političnimi, informacijskimi in drugimi sredstvi in prizadevanji. To je bilo mogoče zaradi enkratnega sotočja nekaj ključnih dejavnikov – mlačnega mednarodnega okolja, ki sta ga povzročila popuščanje napetosti med dvema blokoma in sovjetska "perestrojka" pod M. Gorbačovom; vala razpadov realsocialističnih sistemov v vzhodnoevropskih državah (ki je sledil poskusom delnih reform in se je v veliki večini primerov iztekel brez prelivanja krvi); globoke krize komunističnega sistema v SFRJ, ki je posledično povzročila razkroj jugoslovanske federacije; visoke stopnje nacionalne in kulturne homogenosti Slovenije ter izredno visoke stopnje soglasja v slovenski družbi glede cilja "vrnitve v Evropo", zaželenosti liberalnih in demokratičnih sprememb ter temeljite presnove odnosov z drugimi narodi tedanje SFRJ; dokaj dobro usklajene in spretne politike slovenskega državnega vrha; dejanske pripravljenosti srbskega vodstva, da se sprizajmi z izstopom Slovenije iz SFRJ in da ta izstop celo pospeši; demoralizacije in osipa v enotah in poveljstvih JLA v Sloveniji še pred oboroženimi spopadi v juniju-juliju 1991; napačnih ocen in grobih napak jugoslovanskega vojaškega vrha pri načrtovanju in izvedbi oboroženega posega v Sloveniji; odločitve v Beogradu, da JLA po začetnem neuspehu ne ponovi oboroženega posega in da se nato umakne iz Slovenije.

Po zaslugi tega spleta okoliščin je oboroženi spopad v Sloveniji v juniju-juliju 1991, ki ga pri nas imenujemo vojna, ostal omejen. Ta omejenost velja za razsežnosti, kot so prostor, v katerem so potekale sovražnosti, število aktivnih udeležencev, število kosov uporabljenega težkega orožja, količina uporabljenega streliva in drugih eksplozivnih sredstev, število in trajanje bojev, število smrtnih žrtev in ranjencev, neposredna gospodarska škoda itn. Zastavlja se vprašanje, zakaj sta obe vpleteni strani bojno uporabili le neznaten del svojih zmogljivosti, streliva in drugih eksplozivnih sredstev in zakaj je bil temu ustrezen tudi vojaški razplet dogodkov. Za tak potek in razplet je bilo več razlogov, tako zunanjih kot notranjih.

Vodilne svetovne sile so izrecno rotile odgovorne dejavnike v SFRJ zoper razbitje skupne države in še posebno zoper uporabo nasilja. Nekatere so pri tem grozile s sankcijami in celo vojaškimi ukrepi. Iz spominov generala V. Kadrijevića vemo, kako je jugoslovanski vojaški vrh zelo skrbela možnost oboroženega posega Nata, po metodah podobnega vojni v Perzijskem zalivu. (Ta možnost se je nazadnje tudi udejanjila spomladi 1999.) Poleg tega so spopadi v Sloveniji doživeli nenavadno veliko pozornost svetovnih medijev, zastopanih v Sloveniji z nekaj sto novinarji in številnimi

televizijskimi posadkami. Po večdesetletnem, pretežno dobrem sobivanju in tudi sodelovanju v skupni državi ni bilo sovraštva med vojaki JLA in slovenskim prebivalstvom, pripadniki JLA v Sloveniji pa so notranji oboroženi spopad doživeli prvič v svojem življenju. Odnos večine poveljnikov in vojakov JLA, tudi najbolj zagrizenih srbskih šovinistov med njimi, do Slovencev se je bistveno razlikoval od njihovega odnosa do Albancev, Hrvatov in Muslimanov. Agresivnost v vrstah častnikov in podčastnikov JLA se je zaostрила šele po bolečem polomu v Sloveniji, ko je prišla na dan tudi hudobija številnih med njimi. To se je pokazalo, med drugim, med obleganjem Vukovarja, Sarajeva, Mostarja, Dubrovnika in drugih trpinčenih ter delno porušenih mest v dveh južnih republikah nekdanje SFRJ.

Vojaški vrh JLA je med krizo SFRJ v l. 1990-1991 deloval kot "Štab vrhovnega poveljstva oboroženih sil Jugoslavije", za svoj oboroženi poseg v Sloveniji pa ni mogel pridobiti veljavnega pooblastila notranje blokiranega predsedstva SFRJ. Da bi se vsaj delno pokrnil s sklepom zvezne skupščine SFRJ in s podpisom predsednika zvezne vlade A. Markovića, je moral jugoslovanski vojaški vrh prikazati svoj oboroženi poseg kot omejeno akcijo ponovne vzpostavitve zveznega policijskega in carinskega nadzora nad mednarodnimi mejnimi prehodi z Italijo, Avstrijo in Madžarsko. (Pri tem puščam ob strani vprašanje, ali je verjeti trditvam Anteja Markovića, da take vojaške akcije JLA zvezni izvršni svet ni nikoli odobril.) Najmanj dvomljiva legalnost oboroženega posega JLA je utesnjevala obseg vojaških sredstev, ki bi jih lahko JLA uporabila zoper Slovenijo. Iz teh omejitev, prej omenjenega mednarodnega okolja, iz zgrešene presoje posledic oboroženega posega ter iz podcenjevalnega odnosa do "Janezov" kot vojakov je sledila odločitev vrha JLA za srednje-mehko varianto vojaške operacije. Za začetno fazo oboroženega posega JLA (in kot se je izkazalo za njegov celotni potek) je bila ključna odločitev vrha JLA, da z enotami zvezne vojske ne napadejo ne središča Ljubljane z državnimi institucijami pravkar razglašene samostojne Slovenije vred, ne poveljstev in enot Teritorialne obrambe, ne policijskih postaj in ne drugih slovenskih upravnih središč. Po podatkih petega armadnega območja je uporabil vojaški vrh za svoj poseg v Sloveniji le en odstotek mirnodobne sestave JLA in pet odstotkov mirnodobne sestave tega območja. V poseg je bilo vključenih le 1990 vojakov in starešin od 45.000 pripadnikov enot vojaškega območja (od tega 4000 aktivnih starešin) ter dodatno še 461 zveznih policistov in 270 zveznih carinikov. Sovražnosti so zajele največ dva odstotka ozemlja Republike Slovenije. JLA pri tem sploh ni uporabila svojega neposredno razpoložljivega topništva (skoraj tisoč topov, minometov in večcevni raketometov), le zelo majhen del od 1160 tankov in oklepnih vozil, ki jih je imelo v svoji sestavi peto vojaško območje (pa še te večinoma brez bojnih kompletov streliva), tri odstotke zmogljivosti jugoslovanskega vojnega letalstva oziroma 15 odstotkov teh zmogljivosti v pristojnosti petega vojaškega območja. Tudi s temi močno skrčenimi sredstvi je JLA dosegla skoraj popoln taktični uspeh, saj je v 48 urah zasedla 133 od 137 mejnih prehodov in drugih

obmejnih naprav ter prometno skoraj povsem blokirala Slovenijo. Toda taktični uspeh se je v nekaj dneh prelevil v strateško polomijo za zvezno vojsko. S to polomijo v Sloveniji je vrh JLA pokopal lastni ugled v svoji vojski in družbi, povzročil padec ugleda JLA, preorientacijo v drugih republikah ter s tem S. Miloševiću močno olajšal poznejšo temeljito čistko v jugoslovanskih generalskih vrstah.

Začetnemu omejenemu vojaškemu posegu JLA je sledila okoliščinam primerna, zmerna, v glavnem defenzivna drža slovenske strani ob temeljni odločitvi za oborožen odpor. Slovensko vodstvo se je pravilno odločilo za široko uporabo mirnih političnih in medijskih sredstev, kombiniranih s pretežno pasivnim oviranjem skupin oklepnih vozil in tankov JLA, z lokaliziranimi oboroženimi spopadi manjših razsežnosti, z blokadami vojašnic ter razpršenih manjših enot in naprav JLA, s psihološko-propagandnim delovanjem na vojaške obveznike iz drugih republik, s hkratnimi vdori v slabo varovana dislocirana skladišča orožja in nekatere naprave JLA ter s pogajanjem na lokalnih ravneh z jugoslovanskimi vojaškimi poveljniki.

Ta prevladujoči vzorec slovenskega odgovora je bistveno omejil, ni pa v celoti preprečil možnosti za razraščanje oboroženega spopada v Sloveniji, tako kot se je to pozneje zgodilo na Hrvaškem. Posledice uporabljene strategije so bile izrazito ugodne za komaj rojeno samostojno slovensko državo in porazne za celotno JLA. Razpršene, blokirane in zaledno neoskrbovane manjše skupine vojakov JLA, oborožene s tehnično nepreskrbljenimi oklepnimi protiletalskimi topovi, tanki in drugimi vozili, ob slabi ali nikakršni obveščenosti posadk, ob očitni nesmiselnosti njihovega počvetja in nenavadno neprijaznem okolju, ob propagandnem delovanju slovenske strani ter ob vse večjih simpatijah za Slovenijo v tuji javnosti – vse to je hitro razjedalo notranjo trdnost enot JLA in pospešilo njihov notranji razkroj. To je povzročilo številne pobege vojakov in starešin, tudi iz enot in ustanov JLA, blokiranih v vojašnicah. V teh okoliščinah je poveljnik Teritorialne obrambe v ljubljanski pokrajini podpolkovnik Miha Butara deloval razumno in odgovorno ter je v petek, 28. junija, odklonil izvršitev ustnega ukaza o splošnem napadu na vojašnice JLA v pokrajini. S tem je Ljubljani in Sloveniji prihranil veliko žrtev, gorja in rušenj, primerljivih s tistimi na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini.

Kronološko zadnji dejavnik, ki je omejil razsežnosti oboroženega spopada v Sloveniji, je bila odločitev v Beogradu, da ne bo ponovnega in tokrat močno okrepljenega posega JLA. Iz pričevanja admirala B. Mamule vemo, da se o tem posegu razpravljali in odločali 28. in 29. junija 1991 v kabinetu zveznega obrambnega ministra generala V. Kadijevića. Po podatkih, ki so jih predstavili na tem sestanku, je pred prekinitvijo sovražnosti TO Slovenije zasedla 64 od 84 obmejnih stražarnic, smrtnih žrtev je bilo 49, ujetih pa 2333 pripadnikov JLA. V svoji knjigi *Moje videnje razpada* navaja general V. Kadijević tedanji predlog vojaškega vrha predsedstvu SFRJ – s silami petega armadnega območja, z dodatnima pehotnima divizijama, pripeljanima z drugih vojaških območij, s padalsko brigado ter z močno okrepljenim delovanjem ju-

goslovanskega vojnega letalstva v šestih do osmih dneh vojaško streti slovenske oborožene sile in nato zapustiti (precej porušeno) Slovenijo. Admiral B. Mamula je poleg tega predlagal zajetje vodstva Slovenije ter njegovo sojenje za oboroženo vstajo in napad na JLA. Kakor kaže, so se navzoči generali s predlogom strinjali, nekateri pa so ga izrecno podprli, med njimi načelnik Generalštaba JLA general B. Adžić.

Borislav Jović, srbski predsednik predsedstva SFRJ v obdobju 1990-1991, pa v svojih dnevniških zapisih pripoveduje, kako je srbsko vodstvo že v marcu 1990 interno obravnavalo prednosti izločitve Slovenije iz SFRJ. Dne 27. junija 2001 je Slobodan Milošević skupaj z B. Jovičem obiskal generala V. Kadijevića in mu je naravnost predlagal, naj JLA ne brani državnih meja Jugoslavije v Sloveniji, ampak zunanjo črto srbskega etničnega ozemlja na Hrvaškem. Ta poseg srbskega vodstva ter obotavljanje generala V. Kadijevića sta tedaj ustavila množične letalske napade na Slovenijo, načrtovane za 29. in 30. junij. Ko pa sta bila, s posredovanjem zahodnih držav, dosežena prekinitve sovražnosti in umik delov enot JLA v Sloveniji v njihove vojašnice, je general V. Kadijević ukazal začetek priprav za nov napad ter določil rok za bojno pripravljenost čet JLA. Priprave naj bi izpeljali brez vednosti predsedstva SFRJ in bi ta organ postavili pred gotovo dejstvo tik pred posegom. Toda Borislav Jović je 30. junija na seji Sveta za zaščito ustavne ureditve predsedstva SFRJ dal v imenu S. Miloševića veto na predlagani načrt "Štaba vrhovnega poveljstva". V tem položaju je general V. Kadijević odložil splošni napad na Slovenijo, ki naj bi se sicer začel 4. ali 5. julija 1991. Kakor se je izkazalo, je ta odložitev dejansko pomenila dokončno odpoved.

Tako je v sklepnem delu oboroženega soočenja slovenskih sil z enotami JLA dobila samostojna Slovenija nevidno, a realno podporo iz najmanj pričakovanega vira – od Miloševićevega režima v Srbiji. Strateški interes Slovenije se je tedaj namreč objektivno ujel z načrtom srbskega režima, da nasilno spremeni okrnjeno Jugoslavijo v razširjeno Srbijo. Demokratična Slovenija je očitno ovirala uresničitev tega načrta. Zato je tedanji srbski režim obrzdal vroče glave med visokimi poveljniki JLA, ki bi se radi krvavo maščevali Sloveniji. Temu je logično sledil umik JLA iz naše republike. Tako je Slovenija z veliko sreče potrdila svojo razglašeno samostojnost ob občutno manjšem oboroženem nasilju, žrtvah in gospodarski škodi, kot bi se to lahko zgodilo.

V zvezi z najbolj dramatičnimi dnevi neposredno po razglasitvi samostojnosti Slovenije 25. junija 1991 je v literaturi, zgodovinsko-memoarski in strokovni, očitno njihovo različno vrednotenje in poimenovanje v Sloveniji in zunaj njenih meja. V spisih avtorjev iz drugih držav naslednic nekdanje SFRJ za dogodke v Sloveniji med 26. junijem in 2. julijem 1991 najpogosteje najdemo izraz "oboroženi spopad(i)", redkeje pa izraz "vojna" oziroma mešanje teh dveh izrazov. Izraz "vojna" so uporabljali zunaj naših meja le nekateri hrvaški avtorji, pa še ti nedosledno. Tako nekdanji hrvaški obrambni minister general Martin Špegelj v naslovu podpoglavja v svoji knjigi spominov omenja "pouke vojne v Sloveniji", v samem podpoglavju pa piše o

"napadu JLA", "agresiji" ter "oboroženem spopadu v Sloveniji" (Špegelj, 2001, 238). Špegljevi kolega, letalski general Anton Tus, je svoje poglavje v reprezentativnem *Zborniku razprav o vojni na Balkanu* poimenoval "Vojna v Sloveniji" toda ta izraz uporablja le v naslovu (Magaš, Žanič, 1999, 67-92). V samem poglavju pa general Tus delovanje JLA v Sloveniji po 26. juniju 1991 opisuje kot "oborožen poseg", oborožene spopade 27. in 28. junija 1991 pa imenuje "boji". Drugi tuji in nekateri domači avtorji skoraj brez izjeme dogajanje v Sloveniji imenujejo "oboroženi spopad". Tako poveljnik zagrebskega vojaškega območja neposredno pred 25. junijem 1991 general Konrad Kolšek sodi, da v Sloveniji nestrokovno uporabljajo poimenovanji "vojna" in "desetdnevna vojna". Namen teh poimenovanj naj bi bil po njegovem mnenju predvsem propaganden ali "domoljuben", medtem ko naj bi l. 1991 dejansko šlo le za "kratkotrajni spopad". Pri tem K. Kolšek navaja mnenja domačih in tujih avtorjev ter več strokovnih definicij vojne (Kolšek, 2001, 281-301). Nekdanji jugoslovanski državni sekretar za ljudsko obrambo admiral Branko Mamula je delovanje JLA na ozemlju Slovenije imenoval z besedo "operacija", njen izid pa je ocenil kot "neuspeh" (Mamula, 2000, 212).

*Koper, 25. oktobra 1991: odhod zadnjih pripadnikov JLA iz Slovenije
(Foto: Arhiv Primorskih novic)*

*Koper, 25th October 1991, departure of the last YNA soldier from Slovenia
(Photo: Primorske novice archives)*

V tuji strokovni polemološki literaturi za dogodke v Sloveniji l. 1991 najdemo le poimenovanje "oboroženi spopad". Med temi je ugledna redna publikacija Stockholmskega instituta za mirovne raziskave (SIPRI) in Centra za mirovne študije Univerze v Uppsali. Njihov pregled svetovnih dogodkov za desetletje 1990-2000 razvršča konflikti v Sloveniji v široko kategorijo oboroženih spopadov, in sicer zato, ker je presegel spodaj prag 25 smrtnih žrtev, povezanih z boji, v enem letu. Oboroženega spopada v Sloveniji pa švedski polemologi niso uvrstili med vojne, ker je ostal globoko pod ravňjo 1000 smrtnih žrtev letno zaradi bojev, kar je njihovo ključno merilo (Sollenberg, 2001, 15).

V naši državi, predvsem v notranjem političnem in medijskem komuniciranju, se je v zvezi z dogodki l. 1991 razširila in udomačila beseda "vojna". Uporabe besed "vojna" ali "osamosvojitvena vojna" nam seveda nihče ne more prepovedati. Taka in podobna poimenovanja zrealijo velik psihološki naboj, ki je spremljal dogajanja v sami Sloveniji, ter njihovo globoko čustveno doživljanje pri veliki večini prebivalstva. Drugi razlog za poimenovanje "vojna" izvira iz nedvomno daljnosežnih političnih posledic teh dogodkov za samostojnost Slovenije. Izid oboroženega soočenja enot JLA s slovensko Teritorialno obrambo in policijo je zajamčil in z zamikom treh mesecev potrdil zgodovinski dosežek, s katerim smo Slovenci prerasli iz naroda v nacijo z lastno državo. Nekateri so s tem povzdigovali in povzdigujejo tudi svojo osebno ali skupinsko vlogo v procesu slovenske osamosvojitve, želijo pritegniti pozornost medijev, pridobiti družbeno veljavo itn. Četrta in bolj vsebinski razlog za tako poimenovanje je povezan s širšim okvirom razpada SFRJ. Skupaj z oboroženim nasiljem na Hrvaškem (že od jeseni 1990) so oboroženi spopadi v Sloveniji prispevali k sprožitvi vojne (ali vojn) v drugih delih nekdanje SFRJ. Iz tega sledi opredeljevanje dogajanj v Sloveniji (v juniju-juliju 1991) kot uvoda oziroma kot dela zadnje "balkanske vojne". Tako povezovanje najdemo tudi v številnih tujih virih.

Odložen zaključek osamosvojitvene vojne – izplutje pripadnikov zadnjih enot in poveljstev JLA iz koprškega pristanišča 25. oktobra 1991 – je bilo pomembno simbolno dejanje. Z njim je bil zaznamovan prevzem popolnega vojaškega in policijskega nadzora ter tako uveljavitev polne suverenosti Republike Slovenije na njenem celotnem državnem ozemlju, v zračnem prostoru in teritorialnih vodah. Ta mirni, urejeni in civilizirani umik JLA s slovenskega ozemlja je dal tudi končno obeležje enemu od najpomembnejših mejnikov v slovenski vojaški in politični zgodovini.

Po odhodu JLA je slovenska "Teritorialna obramba" prevzela vlogo stalne armade, obdržala pa je svoje številne naloge iz nekdanjega sistema SLO. Preimenovanje tega križanca v bolj primerno "Slovensko vojsko" je bilo izvedeno januarja 1995. Tedaj so dokončno oblikovali zdajšnje slovenske vojaške simbole – zastave, uniforme, odlikovanja ter tudi vojaško izrazoslovje s povelji in drugimi izrazi vred. S približno 7000 pripadnikov mirnodobne sestave je današnja Slovenska vojska nekajkrat manjša in bistveno šibkeje oborožena od seštevka nekdanje JLA in TO na ozemlju

Slovenije l. 1990. Zgodovinsko pa je postala Slovenska vojska prva redna armada samostojne slovenske države.

Državljeni Republike Slovenije so tako v zadnjem desetletju dvajsetega stoletja prek svojih zakonitih predstavnikov – državnega zbora in vrhovnega poveljnika v osebi predsednika republike ter izvršilnih organov – vlade in obrambnega ministrstva v celoti prevzeli breme odgovornosti za obrambo državnega ozemlja svoje suverene države. S tem se je končalo dobro poldrugo stoletje dolgo osamosvajanje Slovencev na vojaškem področju.

MILITARY-POLITICAL ASPECTS OF SLOVENIA'S INDEPENDENCE

Anton BEBLER

University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, SI-1000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 5

e-mail: anton.bebler@uni-lj.si

SUMMARY

The development of the Slovenes from a relatively small ethnic group in a multi-national Austro-Hungarian empire into the Slovene nation during the Yugoslav Monarchy, then into one of the constitutional nations in the Yugoslav federation, and finally into a nation with its own internationally recognised state, lasted for at least a century and a half. Within this historical framework the departure of the last troops and commands of the JNA on October 25, 1991, from the port of Koper is just one of the episodes in a long transformation. This event symbolically marked a very significant quality shift-recognition of independence of the Republic of Slovenia on its territory.

The strengthening of the characteristics of the nation had been gradually proceeding for many decades, step by step, fought for by Slovene men of reason, supported by Slovene people, in political battles with a centralistic Austrian and later Yugoslav administration. The evolutionary stream of national emancipation was cut a few times and was even changed by dramatic international and domestic events which brought radical changes and turns in the position of the Slovenes.

Especially in the periods of radical changes, military force played a distinctive and sometimes decisive role. This was true for the period of the final downfall of the dual monarchy during the First World War; during the short period of the National Council government in Ljubljana; Italian military occupation of the Primorska and part of the Notranjska region and during the battles for the northern border from 1918 to 1919; for the period of military defeat and partition of the Yugoslav

Monarchy in April, 1941, and the occupation and division of Slovene ethnic territory between three aggressor countries, for the nearly four year period of the national liberation war from 1941 to 1945; liberation and annexation of the Primorska region, military threats and a blockade by the Eastern Block from 1949 to 1954; for the time of the attack on Czechoslovakia by forces of the Warsaw Pact in August, 1968; for the period of disintegration of SFRY after 1988; and during the armed fights and wars on the territory of SFRY or former SFRY from 1990 to 1995.

Military factors played a significant role in attaining Slovene independence after the first democratic elections (April 1990 to June 1991), and were especially crucial from June 26 to July 2, 1991. Yet if we compare this period with the period of the government of the National Council in Ljubljana and even more so with the national liberation war, it is evident that the role of military force in 1990 and 1991 was much less significant. Given this, the "Territorial Defence of Slovenia" practically played no role and politically was not important when establishing the institutions of independent Slovenia. Fundamentally, Slovenia's independence was not obtained by military battles, rather mainly via non-violent political means.

Such an outcome was made possible by some key factors, including the indifference of other countries, which had been caused by the easing of tensions between the two blocks and Soviet "perestroika" under Gorbachov; a series of setbacks for Realsocialist systems in eastern European countries (which occurred after attempted reforms and mainly occurred without bloodshed); deep crises of the Realsocialist system in SFRY, which caused the downfall of the Yugoslav federation; the high level of national and cultural homogeneity in Slovenia, and a very high level of consensus in Slovene society regarding the "return to Europe"; desire for liberal and democratic changes and thorough reform of relations with other nations of SFRY; skillful politics on the part of the Slovene government; the actual readiness of the Serbian leadership to accept Slovenia's withdrawal from SFRY and to even hasten it; demoralisation and breakdown in the units and headquarters of JNA; wrong assessments and mistakes of the Yugoslav military government when planning and realising military actions in Slovenia; and the decision of the JNA command not to escalate military actions after initial failure and to accept the retreat of JNA units from Slovenia.

Key words: Slovenes, 1918-1991, independence of Slovenia, disintegration of Yugoslavia, armed force, Territorial Defence, Yugoslav People's Army

LITERATURA

- Bebler, A. (ed.) (1975):** Dušan Kveder – Tomaž. O osvobodilni vojni. Ljubljana, DZS.
- Bebler, A. (1999):** The Military and the Yugoslav crisis. Sudosteuropa, 3-4.
- Bjelajac, M. (1999):** Jugoslovansko iskustvo sa multietničkom armijom 1918-1941. Beograd, Udruženje za društvenu istoriju.
- Klanjšček, Z. et al. (1976):** Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945. Ljubljana.
- Kolšek, K. (2001):** Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991. Maribor, Založba Obzorja.
- Korošec, T. (1998):** Slovenski vojaški jezik. Ljubljana, FDV.
- Kranjc, M. (2000):** Začetki slovenske vojaške inteligence. Borec -- Revija za zgodovino, literaturo in antropologijo. Ljubljana.
- Kveder, D. (1953):** Teritorijalni rat. Vojno delo, 6. Beograd, Savezni sekretariat za narodnu odbranu, 1-25.
- Magaš, B., Žanič, I. (eds.) (1999):** Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1992-1995. Zagreb-Sarajevo, Naklada Jesenski i Turk.
- Mamula, B. (2000):** Slučaj Jugoslavije. Podgorica, CID.
- Prunk, J. (1987):** Slovenski narodni program. Ljubljana, Društvo 2000.
- Sollenberg, M. (ed.) (2001):** States in Armed Conflict 2000, Report No. 6. Uppsala University, Department of Peace and Conflict Research.
- Špegelj, M. (2001):** Sjećanja vojnika. Zagreb, Znanje.
- Švajncer, J. (1990):** Slovenska vojska 1918-1919. Ljubljana, Prešernova družba.